

Mr. sc. Anna-Maria Getoš*
Marin Bonačić**

6. SPECIJALISTIČKI TEČAJ IZ MEĐUNARODNOG KAZNENOG PRAVA ZA MLADE PENALISTE

POSTKONFLIKTNA PRAVDA: POLITIČKE OPCIJE I MODALITETI¹

Siracusa, 20.-30. svibnja 2007.

1. UVODNE NAPOMENE

Od 20. do 30. svibnja 2007. godine u Sirakuzi (Italija) na ISISC-u² održan je 6. specijalistički tečaj iz međunarodnog kaznenog prava za mlade stručnjake s područja kaznenog prava s naglaskom na postkonfliktnoj pravdi: političke opcije i modaliteti. 80 mladih stručnjaka iz preko 40 zemalja iz cijelog svijeta 10 dana raspravljalo je o mogućnostima, granicama i modalitetima postizanja pravde u postkonfliktnim društvima, kako bi na kraju samog tečaja u okviru praktične primjene stečenih znanja i vještina sudjelovali u tzv. *Moot Court* natjecanju. S Pravnog fakulteta u Zagrebu na tečaju su sudjelovali mr. sc. Anna-Maria Getoš i Marin Bonačić.

2. POSTKONFLIKTNA PRAVDA: POLITIČKE OPCIJE I MODALITETI

Specijalistički tečaj bio je podijeljen u devet većih smislenih cjelina koje su iznimno uspješno obuhvatile problematiku s područja međunarodnog kaz-

* Mr. sc. Anna-Maria Getoš, asistentica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu (<http://www.pravo.hr>)

** Marin Bonačić, znanstveni novak na projektu *Hrvatska i međunarodno kazneno sudovanje* na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu (<http://www.pravo.hr/kpp>)

¹ Izvorni naziv tečaja: 6th Specialization Course in International Criminal Law for Young Penalists "Post-Conflict Justice: Policy Options and Modalities", Istituto Superiore Internazionale di Scienze Criminali, Siracusa, Italia, 20.-30.05.2007 (<http://www.isisc.org/PagesSubICL.asp?SubHome=11&Menu=4#>).

² ISISC - Istituto Superiore Internazionale di Scienze Criminali.

nenog prava s posebnim osvrtom na pravdu i optimalan način njezina postizanja u postkonfliktnim društvima. Znanje stečeno na predavanjima sudionici su primijenili na kraju tečaja u individualnom *Moot Court* natjecanju. Na svečanom otvaranju šestog za redom specijalističkog tečaja, u organizaciji ISISC-a³ te pod pokroviteljstvom IHRLI-a⁴ i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Palermu⁵, uvaženi profesor **M. Cherif Bassiouni**⁶ osvrnuo se na trenutačni razvoj međunarodnog kaznenog prava s posebnim naglaskom na razvoj ideje postkonfliktne pravde.

2.1. Uvod u postkonfliktnu pravdu

Profesor **M. Cherif Bassiouni** bio je ujedno i predavač u prvoj sesiji pod naslovom *Uvod u postkonfliktnu pravdu*. U sklopu svog izlaganja posebno je naglasio činjenicu da je u svijetu od 1948. do 1998. godine zabilježen 251 oružani sukob u kojima je stradalo oko 70 milijuna ljudi, a da se na području postkonfliktne pravde nije dogodilo gotovo ništa; u međunarodnoj zajednici još uvijek nije razvijena ideja o potrebi za njezinim postojanjem. Uz to, u stvarnosti su upravo osobe koje su počinitelji najtežih zločina na područjima sukoba partneri međunarodne zajednice u ponovnoj uspostavi mira nakon sukoba. Osim toga, profesor Bassiouni osvrnuo se i na činjenicu da, iako je doneseno oko 280 međunarodnih konvencija, još uvijek ne postoji konvencija protiv agresije te da ne postoji konvencija o zločinima protiv čovječnosti koja bi razriješila dvojbe o tome jesu li oni međunarodni zločini. Na kraju izlaganja trenutačnu situaciju ostvarivanja postkonfliktne pravde opisao je kao onu u kojoj ne znamo točno kamo želimo ići, ali smo istovremeno frustrirani što nigdje ne stižemo.

2.2. Kombiniranje različitih modaliteta postkonfliktne pravde

Drugom sesijom, pod naslovom *Politička razmatranja: koje modalitete postkonfliktne pravde kombinirati i zašto?* predsjedao je profesor **William A.**

³ ISISC od 1972. godine radi na međunarodnim inicijativama usmjerenim unapređenju ljudskih prava i vladavine prava u svijetu. ISISC provodi veći broj istraživanja i projekata u postkonfliktnim društvima. Opširni opis rada i sažetak aktualnih projekata nalazi se na internetskim stranicama ISISC-a: <http://www.isisc.org>.

⁴ IHRLI - International Human Rights Law Institute, DePaul University College of Law Chicago (http://www.law.depaul.edu/institutes_centers/ihrl).

⁵ <http://www.unipa.it>

⁶ Prof. M. Cherif Bassiouni, međunarodno priznati znanstvenik na području prava i ljudskih prava, predsjednik je ISISC-a, ujedno i predsjednik *emeritus* Međunarodnog centra za ljudska prava (IHRLI) te počasni predsjednik Međunarodne udruge za kazneno pravo (AIDP - L'Association Internationale de Droit Pénal, <http://www.penal.org>).

Schabas⁷. Govoreći o izboru između različitih mogućnosti, profesor **André Klip**⁸ istaknuo je da je potrebno uvažavati kulturne razlike i odabrati rješenje koje zadovoljava potrebe pojedine zemlje. Kao primjer naveo je Južnu Afriku gdje je postojao širok politički konsenzus o tome da se ne sudi počiniteljima zločina, jer je poznato da suđenja ne utječu dobro na pomirbu u društvu, a nije se željelo ugroziti sve dotad postignuto. Profesorica **Naomi Roth-Arriaza**⁹ govorila je o tzv. sukobu između istine i pravde, tj. odnosu između komisija za istinu i sudova. Kao primjer navela je Peru, gdje je postojala Komisija za istinu,¹⁰ a dio njezina rada bio je i priprema slučajeva za suđenje. Osim toga, osvrnula se i na utjecaj transnacionalnih suđenja na nacionalne sustave, pri čemu takva suđenja stvaraju pritisak na domaći sustav da napravi sve što je u njegovoj moći. Profesor Schabas govorio je o iskustvima u Ruandi i Sierra Leoneu. U Sierra Leoneu komisija za istinu započela je s radom u isto vrijeme kad i Posebni sud. Kako njihov međusobni odnos nije bio uređen, javljale su se poteškoće, ali su one na kraju ipak uspješno razriješene. S druge strane, u Ruandi se nakon sukoba 120.000 osumnjičenika nalazilo u zatvorima. Kako bi razriješili situaciju, odlučili su se za *gacaca*, neformalna suđenja koja su evoluirala iz tradicionalnog sudovanja. Iako postoje brojne zamjerke nevladinih organizacija na taj oblik suđenja, činjenica je da su suđenja pri kraju i da će većina ljudi biti puštena. Na kraju je zaključio da postoji previše teoretiziranja i diktiranja što treba učiniti. Lokalnoj zajednici treba prepustiti izbor te se za postizanje pravde treba koristiti kombinacijom različitih pristupa.

2.3. Učinkovitost međunarodnog kaznenopravnog gonjenja

Profesor **André Klip**¹¹ predsjedao je trećom sesijom pod naslovom *Procjena učinkovitosti međunarodnog kaznenopravnog gonjenja: ICTY*¹² i *ICTR*¹³. U okviru svog izlaganja brigadirka **Sandy Hodgkinson**¹⁴ prikazala

⁷ Prof. William A. Schabas direktor je Irskog centra za ljudska prava, National University of Ireland iz Galwaya (http://www.nuigalway.ie/human_rights) te član Komisije za istinu i pomirenje Sierra Leonea (<http://www.trcsierraleone.org>).

⁸ Vidi fusnotu 11.

⁹ Prof. Naomi Roth-Arriaza profesorica je prava na University of California, Hastings College of Law (<http://www.uchastings.edu>).

¹⁰ Vidi fusnotu 25.

¹¹ Prof. André Klip profesor je kaznenog, kaznenog procesnog i međunarodnog kaznenog prava na Pravnom fakultetu, Maastricht University (<http://www.rechten.unimaas.nl/mic>).

¹² ICTY - International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (<http://www.un.org/icty>).

¹³ ICTR - International Criminal Tribunal for Rwanda (<http://www.un.org/ictcr/>).

¹⁴ Brigadirka Sandy Hodgkinson radi za Vladu SAD-a (State Department) u Uredu ambasadora za pitanja ratnih zločina (<http://www.state.gov/s/wci>).

je na praktičnim primjerima podložnost međunarodnih restorativnih projekata aktualnim političkim interesima financijskih pokrovitelja, što po njezinu mišljenju uvelike utječe na konačni uspjeh projekata u postkonfliktnim društvima. Govoreći o *ICTY*-u i *ICTR*-u, navela je da su oba suda bila iznimno uspješna u podizanju svijesti o potrebi progona počinitelja zločina. Profesor **Éric David**¹⁵ naveo je da bez *ICTY*-a Slobodan Milošević nikada ne bi bio optužen. Kao pozitivne strane djelovanja Suda naveo je uspostavu pravila o postupku i dokazima, pravno usavršavanje kaznenog postupka, proširenje primjene ratnih zločina na nemeđunarodne sukobe, određivanje obilježja zločina i odgovornost nadređenoga za propust. Na kraju je naveo da je *ICTY* bio fantastičan laboratorij za stvaranje međunarodnog kaznenog prava. U svom izlaganju profesor **Stefano Manacorda**¹⁶ govorio je o individualnoj kaznenoj odgovornosti, njezinu odnosu prema kolektivnoj kaznenoj odgovornosti te o različitim oblicima sudioništva u počinjenu zločina.

2.4. Mješoviti modeli kaznenopravnog gonjenja i njihova učinkovitost

Profesor **David M. Crane**¹⁷ predsjedao je četvrtom sesijom koja se odvijala pod naslovom *Procjena učinkovitosti mješovitih modela kaznenopravnog gonjenja*. U svojem izlaganju profesor **Motoo Noguchi**¹⁸ govorio je o Kambodži, gdje je prvi put u povijesti u mješovitim sudovima došlo do prvenstva domaćih sudaca. Uz to, upotrebljavao se kambodžanski kazneni postupak, a međunarodni standardi samo u slučaju pravnih praznina. Profesor **Mark Drumbl**¹⁹ naveo je tri moguće koristi mješovitih sudova: zaštitu od eksternalizacije pravde, minimiziranje demokratskog deficita i pomaganje izgradnje lokalne pravne infrastrukture. Ono što zabrinjava jesu napetosti između međunarodnih i nacionalnih elemenata tih sudova, politizacija tih sudova i tzv. "fenomen svemirskog broda", što znači da se ti sudovi u lokalnoj

¹⁵ Prof. Eric David profesor je prava na Free University of Brussels, Faculty of Law (<http://www.ulb.ac.be>).

¹⁶ Prof. Stefano Manacorda profesor je kaznenog prava na University of Naples, Faculty of Law (<http://www.giurisprudenza.unina.it>).

¹⁷ Prof. David M. Crane uvaženi je profesor prakse na Syracuse University College of Law (<http://www.law.syr.edu>) te bivši glavni tužitelj na Specijalnom sudu za Sierra Leone.

¹⁸ Prof. Motoo Noguchi profesor je na United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (UNAFEI, <http://www.unafei.or.jp/english/index.htm>) te međunarodni sudac na tzv. Cambodian Khmer Rouge Tribunal (http://www.cambodia.gov.kh/krt/english/introduction_eng/index.htm).

¹⁹ Prof. Mark Drumbl profesor je prava i direktor Transnational Law Institute u Washingtonu & Lee University School of Law (<http://law.wlu.edu/transnational>).

zajednici ne smatraju ništa manje stranima od međunarodnih sudova. Nakon osnivanja ICC-a²⁰ postavlja se pitanje daljnje uloge mješovitih sudova. **Sandy Hodgkinson** navela je da su koristi mješovitih sudova u financijskom smislu ogromne, kao primjer navodeći da su proračuni ICTY-a i ICTR-a 270 milijuna dolara godišnje, a mješovitih sudova za Sierra Leone samo 25 milijuna. Osim toga, oni bi trebali ojačati nacionalne sudbene kapacitete te svojim radom educirati populaciju.

2.5. Studije slučajeva postkonfliktne pravde

Petim panelom pod naslovom *Studije slučajeva postkonfliktne pravde: Afganistan i Irak* predsjedao je uvaženi profesor **M. Cherif Bassiouni**, koji je tom prilikom sudionicima tečaja pružio životni uvid u realno stanje stvari na terenu pomoću mnoštva slika postkonfliktnog Afganistana i Iraka. Njegova prezentacija bila je popraćena mnogobrojnim opisima stvarnih situacija u postkonfliktnom okruženju s prikazom najefikasnijih mjera za njihovo svladavanje. Poseban dojam na sudionike ostavile su slike i iskustva profesora **Bassiounija** i njegovih suradnika sudaca **Khaleda M. Ahmeda**²¹ i **Hatema Fouada Alyja**²² o neljudskim uvjetima u afganistanskim zatvorima i o rekonstrukciji Pravnog fakulteta u Kabulu. Sudac **Mohamed Ibrahim**²³ osvrnuo se na povezanost politike, pravde i zbiljskih okolnosti u stvarnosti na primjeru Afganistana gdje se u Povelji o pomirbi željela omogućiti amnestija svim počiniteljima ratnih zločina. To se na kraju ipak nije dogodilo jer je utvrđeno da bi takva odredba, koja se protivi šerijatskom pravu, bila neustavna. Također se osvrnuo na razlike u pravnim sustavima Afganistana i zemalja donora. Naime, neformalna suđenja, kojima se rješava 70% svih slučajeva, puno više odgovaraju kulturi ljudi u Afganistanu nego formalni pravosudni sustav. Dr. **Micaela Pasini**²⁴ navela je da se 2003. ili 2004. moglo govoriti o pravosuđu u Iraku, ali da danas ljudi razmišljaju samo o svakodnevnom preživljavanju. Na kraju je profesor **Bassiouni** opisao stanje u Iraku ne kao građanski rat, nego kao rat paravojnih skupina sa 100.000 naoružanih pripadnika na ulicama, koje putem odmazdi šire nasilje u zemlji, čime još više radikaliziraju i polariziraju društvo.

²⁰ ICC - International Criminal Court (<http://www.icc-cpi.int>).

²¹ Sudac Khaled M. Ahmed znanstveni je koordinator ISISC-a za projekte u Iraku.

²² Sudac Hatem Fouad Alya znanstveni je koordinator ISISC-a za Bliski istok.

²³ Sudac Mahamed Ibrahim trenutačno radi kao tzv. Rule of Law Officer pri United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA, <http://www.unama-afg.org>).

²⁴ Dr. Micaela Pasini radi za United Nations Office for Project Services (UNOPS, <http://www.unops.org/unops>) u Iraqi Operation Center.

2.6. Komisije za pronalaženje istine – alternativni mehanizmi postizanja pravde

U okviru šeste sesije pod naslovom *Komisije za istinu*²⁵ profesor **Mark Drumbl**, koji je ujedno i predsjedao panelom, istaknuo je da je naivno misliti da postoji jedinstveno rješenje za sve slučajeve komisija za istinu. Profesorica **Roth-Arriaza** navela je da postoje različite vrste komisija za istinu i da one ne moraju imati veze s pomirbom. Komisije za istinu započele su kao druga najbolja reakcija na nijekanje zločina, s time da je Južna Afrika izmijenila taj koncept. Od samog početka komisije su bile povezane s pravosudnim sustavom i sudovi su se mogli koristiti informacijama koje su prikupile. Smatra se da komisije za istinu mogu bolje utvrditi cjelokupnu strukturu događaja nego suđenja. Osim toga, one omogućuju počiniteljima da sami podnesu dokaze u određenim situacijama. Prednost pred suđenjem je i to što u akuzatornom sustavu postupak ispitivanja može biti vrlo stresan za žrtve. Profesorica **Roth-Arriaza** na kraju je govorila o njihovu utjecaju, navodeći da za mnoge ljude pojavljivanje pred komisijom može biti vrlo traumatično iskustvo, ali se odlučuju na taj korak zbog osjećaja pravičnosti. Ako se nakon pojavljivanja i davanja iskaza ne dogodi ništa, to za njih može biti izvor velike frustracije.

2.7. Položaj žrtava u međunarodnom kaznenom pravu - kompenzacija i/ili istina

Sedmim panelom pod naslovom *Kompenzacije za žrtve* predsjedala je profesorica **Roth-Arriaza**. Naglasak izlaganja stavljen je na žrtve zločina. Profesor **Noguchi** istaknuo je da je bitno ne dati žrtvama lažnu nadu. Profesor **Bassiouni** povezo je pravo na kompenzaciju žrtvama s progonom počinitelja zločina. Odgovornost počinitelja za počinjene zločine ljudsko je pravo žrtve koje se manifestira kroz pravo na pristup pravosuđu odnosno pravo na učinkovito pravno sredstvo protiv povreda ljudskih prava.

²⁵ Engleski pojam *truth commissions* mogao bi se na hrvatski prevesti kao komisije za pronalaženje istine. Svrha, nadležnost i ovlasti takvih komisija sežu od pukog prikupljanja saznanja o tome što se u prošlom sukobu dogodilo, do prikupljanja dokaza o zločinima, dodjeljivanju amnestija počiniteljima ili čak iniciranje kaznenopravnih progona počinitelja. Glavni cilj tih alternativnih mehanizama postizanja pravde, nasuprot klasičnim kaznenopravnim progonom, jest ideja o pomirbi (engl. *reconciliation*) unutar sukobljenog postkonfliktnog društva. Iako je i dalje upitna sama pretpostavka, tj. postulat pomirbe u slučajevima najtežih kršenja ljudskih prava, poput zločina protiv čovječnosti, trend za upravo takvim alternativnim mehanizmima u međunarodnom kaznenom pravu osjetno jača.

2.8. Lustracija i memorijalizacija - alternative kaznenopravnoj retribuciji?

Pod naslovom *Lustracija i memorijalizacija* odvijala se osma sesija, kojom je predsjedao **Mark Ellis**.²⁶ Za lustraciju, koja na poljskom znači zrcalo, naveo je kako se ona koristi na vrlo osvetoljubiv način. U Iraku je proces *deBaa-thifikacije*, u kojem su bez posla ostale stotine tisuća ljudi, najštetniji događaj u vremenu poslije Saddama Husseina. Profesor **Drumbl** naveo je da su lustracija i memorijalizacija dva nova sredstva za postizanje pravde koja nisu međusobno isključiva. Dok lustracija pročišćuje, uvodi u sustav nove ljude koji nisu povezani s prijašnjim režimom i okrenuta je počiniteljima, memorijalizacija je okrenuta žrtvama zločina. Sama lustracija vrlo je bliska sankciji koja se naziva sramota, cilj je poniziti osobu zbog njezinih prijašnjih postupaka. Previše ili premalo lustracije može biti destabilizirajuće za postkonfliktno društvo. Memorijalizacija ne mora uvijek biti na mjestu gdje su se zločini dogodili, ona i među ljudima koji nisu povezani s događajima može stvoriti svijest o njima. Kod memorijalizacije postoji rizik prepojednostavnjivanja stvarnih događaja. Suđenja i presude mogu također stvoriti memorijalizaciju.

2.9. Studija slučaja: suđenja u postkonfliktnim društvima

Profesor **M. Cherif Bassiouni** predsjedao je devetim i posljednjem panelom pod naslovom *Saddam Hussein i druga iračka suđenja*. Najviše se raspravljalo o načinu na koji je provedeno suđenje Saddam Husseinu. Uz druge, kao najveća zamjerka istaknuta je nedopustiva promjena čak tri suca za vrijeme suđenja zbog političkih razloga. Također je kritizirano smještanje okrivljenika u središte sudnice što mu je omogućilo da dominira suđenjem. Osim na suđenja, govornici su se još jednom osvrnuli na situaciju u Iraku, gdje svakog dana pogine oko 150 ljudi i gdje, s obzirom na prilike, poboljšanje pravosudnog sustava trenutačno nije prioritet.

3. MOOT COURT NATJECANJE

U tzv. *Moot Court* natjecanju, koje predstavlja simulaciju pravog postupka pred ICJ-om²⁷, sudjelovali su svi sudionici tečaja. Svi sudionici podijeljeni su u dvije skupine, tzv. *applicant* (tj. podnositelj zahtjeva) i tzv. *respondent* (tj. tuženik). Sukladno navedenoj podjeli, sudionici su zastupali jednu od četiriju

²⁶ Mark Ellis izvršni je direktor Međunarodne odvjetničke komore (IBA - International Bar Association, <http://www.ibanet.org>).

²⁷ ICJ - International Court of Justice, Međunarodni sud pravde (<http://www.icj-cij.org>).

zasebnih teza (vidi pozicije A do C i tzv. *rebuttal*, tj. odgovor na navode suprotne strane), vezanih uz slučaj zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina počinjenih u imaginarnoj državi. Sporna pitanja koja su bila predmet razmatranja i odlučivanja pred ICJ-om odnosila su se na sljedeća razmatranja:

A pozicija: Krše li se dodjelom amnestije za zločine protiv čovječnosti, koju je u ovom slučaju dodijelila Komisija za istinu i pomirbu, postulati međunarodnog kaznenog prava, tj. smije li se za najteža kršenja ljudskih prava, zločine protiv čovječnosti, dodijeliti amnestija najodgovornijim počiniteljima? U okviru tog pitanja trebalo je utvrditi i koji je pravni status zločina protiv čovječnosti u međunarodnom kaznenom pravu, jesu li oni *jus cogens* s djelovanjem *erga omnes*, što bi značilo da svaka država ima obvezu kazniti ili izručiti počinitelja takvog djela. Drugo pitanje bilo je krši li se kaznenopravnim progonom počinitelja zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina nakon što im je dodijeljena amnestije od strane komisije za istinu i pomirbu princip *ne bis in idem*. Dakle, trebalo je utvrditi kakva je pravna snaga odluka koje donosi Komisija za istinu i pomirbu, zadovoljava li takva odluka sve pretpostavke koje se traže za sudsku odluku koja predstavlja procesnu smetnju za kazneni progon. Osim toga, postavilo se i pitanje predstavlja li činjenica da je okrivljeni general svjedočio u postupku pred Komisijom za istinu i pomirbu kršenje njegova prava protiv samooptuživanja u kaznenom postupku.

B pozicija: Krši li se optuživanjem generala zbog zločina protiv čovječnosti, koji nisu bili propisani kao kazneno djelo u trenutku počinjenja djela, *ex post facto* princip? U vrijeme počinjenja najviša propisana kazna za sva kaznena djela bila je 20 godina zatvora, ali je postojala i smrtna kazna, koja je samo u jednom slučaju i primijenjena. Nakon što su inkriminirani zločini protiv čovječnosti, podignuta je i maksimalna kazna na 40 godina zatvora. Krši li se primjenom povećane maksimalne kazne, propisane nakon počinjenja djela, za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine također *ex post facto* princip? Treće pitanje odnosilo se na odgovornost države za genocid: pod pretpostavkom da je uistinu došlo do genocida, može li se jedna država smatrati odgovornom za genocid koji su provele paravojne organizacije s njom povezane na području druge države?

C pozicija: Prvo pitanje odnosilo se na zapovjednu odgovornost. Odgovara li okrivljeni general kao zapovjednik paravojne organizacije za događaje u prihvatnom centru po doktrini zapovjedne odgovornosti iako nije bio prisutan u zemlji u vrijeme počinjenja zločina? Drugo pitanje odnosilo se na lustracijski zakon odnosno je li u konkretnom slučaju široko postavljeni lustracijski zakon nužna mjera za osiguranje državne sigurnosti u postkonfliktnoj situaciji, što bi značilo da se njime ne krše ljudska prava po međunarodnom pravu. Ako se ne radi o povredi ljudskih prava, ne bi postojala ni legitimna osnova po kojoj bi neka država mogla odbiti izručenje počinitelja zločina državi koja je donijela takav lustracijski zakon.

D pozicija: tzv. *rebuttal*, tj. odgovor na navode suprotne strane.

Natjecanje se odvijalo u tri kruga u kojima su sudionici napredovali na osnovi individualne uspješnosti zadržavajući svoje pozicije.²⁸ Tek u samom finalu s dvije suprotstavljene ekipe (tzv. *applicant team vs. respondent team*) konačni se rezultat određivao na osnovi ekipnog zbroja bodova. Mr.sc. **Anna-Maria Getoš** ušla je u finale *Moot Court* natjecanja kao podnositelj zahtjeva na poziciji A, a njezina ekipa podnositelja zahtjeva u finalu je pobijedila ekipu tuženika.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na kraju ovog rada valja posebno istaknuti iznimno značenje prikazanog specijalističkog tečaja iz međunarodnog kaznenog prava za mlade stručnjake s područja kaznenog prava, koji se ove godine odvijao pod naslovom *Postkonfliktna pravda: političke opcije i modaliteti*. Tijekom specijalističkog tečaja obrađena su mnoga aktualna pitanja iz međunarodnog kaznenog prava. Pri tome je ovogodišnji naglasak na postkonfliktnoj pravdi autorima ovog rada pružio zanimljiv uvid u međunarodne trendove postizanja postkonfliktne pravde diljem svijeta, uz jedinstvenu mogućnost izmjene mišljenja i iskustava s uvažanim stručnjacima i mladim kolegama iz drugih postkonfliktnih regija. Rasprave u okviru sesija te priprema za *Moot Court* natjecanje, ali i u slobodno vrijeme, uvelike su pridonijele profesionalnom zbližavanju sudionika i stvaranju kontakata za potencijalnu buduću suradnju.

Vezano uz optimalan način postizanja pravde u postkonfliktnim društvima jedini je siguran i konsenzualan zaključak taj da modaliteti postizanja pravde moraju biti prilagođeni trenutačnim i dugoročnim potrebama i željama postkonfliktnog društva, koje ih mora podržavati ako se žele postići zacrtani ciljevi: pravda, istina i pomirenje za sve članove tog društva. Proces pronalaženja idealne ravnoteže između pravde, istine i pomirenja od međunarodne zajednice u postkonfliktnim društvima, prema riječima uvaženog profesora **M. Cherifa Bassiounija**, mogao bi se usporediti s jednom od Gohinih priča, prema kojoj Goha jedne večeri prolazi ulicom i ugleda čovjeka koji ispod ulične svjetiljke nešto traži. Goha upita čovjeka što radi, a ovaj mu odgovori da traži svoje ključeve. Goha ga na to upita gdje ih je izgubio, a čovjek mu odgovori da ih je izgubio u mračnom kutu s druge strane ulice. Na to ga Goha začuđeno upita zašto onda ključeve traži ovdje, a ne tamo gdje ih je izgubio. Čovjek mu odgovori da traži ovdje jer je osvijetljeno pa se vidi, dok je s druge strane ulice potpuni mrak i ništa se ne vidi.

²⁸ U preliminarnom krugu natjecali su se svi sudionici, s time što se zapravo po devet sudionika iz svake pozicije natjecalo za dva mjesta u polufinalu. Kriteriji za napredovanje u sve sljedeće krugove bili su: 1. poznavanje činjenica, 2. poznavanje prava, 3. pravna analiza slučaja, 4. uspješnost nastupa/prezentacije i 5. pridržavanje vremenskih okvira (10 minuta).

